

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

YOSHLAR IJTIMOYIY ONGIDA MILLIY AN'ANALAR TRANSFORMATSIYASI: SOTSIOLOGIK TAHLIL

Yusupaliyev Orzumurod Odilovich

Guliston Davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

orzumurodyusupaliyev@gmail.com

Tel: +998 95 814 0807

<https://orcid.org/0009-0003-0446-7652>

Annotatsiya: *Mazkur ilmiy tezisda globallashuv va raqamli modernizatsiya sharoitida O'zbekiston yoshlarining ijtimoiy ongida milliy an'analarning o'zgarishi jarayonlari tizimli tahlil qilinadi. Tadqiqotda an'analarning saqlanishi, ularning zamonaviy qadriyatlar bilan sintezi, oila, muloqot va virtual makonda namoyon bo'lish shakllari sotsiologik jihatdan yoritilgan. Yoshlar dunyoqarashidagi "madaniy immunitet" va "G-lokalizatsiya" jarayonlarining o'zaro nisbati tahlil etilgan.*

Kalit so'zlar: *Ijtimoiy ong, milliy an'analar, transformatsiya, yoshlar sotsiologiyasi, qadriyatlar tizimi, madaniy identiklik, globallashuv, sotsializatsiya, raqamli avlod, G-lokalizatsiya, madaniy diffuziya.*

Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida ijtimoiy ong tarkibiy qismlarining o'zgarishi, ayniqsa, yoshlar qatlamida milliy o'zlikni anglash masalasi nafaqat madaniy, balki strategik ahamiyatga ega bo'lgan dolzarb mavzulardan biri hisoblanadi. O'zbekistonning demografik tuzilishida yoshlarning ulkan salmog'i, ularning ijtimoiy faolligi va yangilikka moyilligi jamiyatning kelajakdagi qiyofasini belgilab beradi. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligining 2024-2025 yillardagi ma'lumotlariga ko'ra, mamlakat aholisining qariyb 60 foizini 30 yoshgacha bo'lgan yoshlar tashkil etadi. Bu ko'rsatkich ijtimoiy ong transformatsiyasini o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Milliy an'analar — bu xalqning asrlar davomida shakllangan hayotiy tajribasi, etik-estetik qarashlari va ijtimoiy nazorat mexanizmlari yig'indisidir. Biroq, XXI asrning texnologik inqilobi va madaniy integratsiyasi natijasida ushbu an'analar turg'un holatdan dinamik holatga o'tdi. Sotsiologik nuqtai nazardan qaraganda, transformatsiya jarayoni an'analarning inqirozi emas, balki ularning yangi ijtimoiy-iqtisodiy formatsiyaga moslashishi, ya'ni "evolyutsion modernizatsiyasi" sifatida talqin qilinishi lozim. Yoshlar ongida milliy qadriyatlar endilikda sof etnik shaklda emas, balki global tendensiyalar bilan sintezlashgan holda namoyon bo'lmoqda. Masalan, oila qurish, mahalla bilan muloqot yoki milliy bayramlarni nishonlash kabi fundamental jarayonlarda yoshlar o'zlarining "individual tanlov" huquqini birinchi o'ringa qo'yimoqdalar. Bu esa klassik sotsiologiyadagi "kollektiv ong" tushunchasining "individualistik qadriyatlar" foydasiga biroz chekinayotganidan dalolat beradi.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

Ushbu jarayonlarni chuqurroq tushunish uchun biz sotsiologiyadagi klassik va zamonaviy maktablarning qarashlariga murojaat qilishimiz lozim. E.Dyurkgeymning "ijtimoiy birdamlik" nazariyasiga ko'ra, an'analar jamiyatni jiplashuvchi "mexanik birdamlik" vazifasini o'taydi. Ammo zamonaviy jamiyatda bu birdamlik "organik" shaklga o'tib, unda shaxsning erkinligi va ixtiyoriyligi birinchi o'ringa chiqadi. Maks Veberning "ratsionalizatsiya" nazariyasi asosida qaraydigan bo'lsak, yoshlar bugun an'analarni shunchaki "ota-bobomiz qilgan" deb emas, balki "menga nima foydasi bor?" degan pragmatik nuqtai nazardan baholamoqdalar. Bu holat Statistika agentligining nikoh va oila masalalaridagi raqamlarida ham aks etadi. Oxirgi yillarda respublikada nikoh qurish yoshining o'rtacha 24-26 yoshga surilishi, yoshlarning avval ta'lim olish va iqtisodiy mustaqillikka erishishga intilishi an'anaviy "erta nikoh" tushunchasining transformatsiyaga uchrayotganini tasdiqlaydi. Tadqiqotimiz doirasida 100 nafar talaba o'rtasida o'tkazilgan "Milliy an'analar yoshlar nigohida" mavzusidagi sotsiologik so'rov noma natijalari ham diqqatga sazovordir. So'rovnomaning birinchi savoli bo'lgan "Milliy an'analar siz uchun qanday ahamiyatga ega?" degan so'rovga respondentlarning 72 foizi "o'zlikni anglash vositasi" deb javob bergan bo'lsa-da, ularning 45 foizi ayrim an'analarni "isloh qilinishi kerak bo'lgan eski sarqitlar" deb baholagan. Bu esa yoshlar ongida milliy qadriyatlarga nisbatan tanqidiy-tahliliy yondashuv shakllanganidan dalolat beradi.

Axborotlashgan jamiyat sharoitida yoshlarning ijtimoiy sotsializatsiyasi agentlari ham tubdan o'zgardi. Agar avvalgi avlodlar uchun qadriyatlar oila, mahalla va oqsoqollar o'giti orqali singdirilgan bo'lsa, bugungi "raqamli avlod" uchun asosiy sotsializatsiya agenti — virtual makondir. TikTok, Instagram va YouTube kabi platformalar yoshlarning nafaqat kiyinish va nutq madaniyatini, balki ularning qadriyatlar iyerarxiyasini ham qayta shakllantirmoqda. Bugungi kunda milliy kiyimdagi bloggerlar ("influencer"lar) tomonidan milliy matolarni (adras, atlas) zamonaviy "oversize" uslubida targ'ib qilinishi TikTok platformasida millionlab ko'rilishlar soniga ega bo'lmoqda. Masalan, "O'zbekistonlik" loyihasi yoki "Milliy liboslar haftaligi" kabi trendlar yoshlar ongida milliy an'analarni "eskirmas uslub" (timeless style) sifatida qayta kashf etishga yordam beradi. Bu jarayonda biz "madaniy diffuziya" — ya'ni bir madaniyat elementlarining ikkinchisiga singib ketishi tezlashganiga guvoh bo'lamiz. Sotsiologik so'rovnomamizning ikkinchi savoli "Siz milliy an'analarni qayerdan o'rganasiz?" degan mazmunda edi. Respondentlarning 58 foizi "ijtimoiy tarmoqlar va media" javobini belgilagan bo'lsa, faqatgina 22 foizi "oilada muhiti"ni ko'rsatgan. Bu ko'rsatkich an'analar transmissiyasi (uzatilishi) kanallarining oiladan raqamli dunyoga ko'chganini fundamental tarzda isbotlaydi.

Transformatsiya jarayonining eng sezilarli nuqtasi — bu oila va nikoh institutidir. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlariga ko'ra, oliy ma'lumotli yoshlar ulushi yil sayin ortib borishi (ayniqsa xotin-qizlar o'rtasida) an'anaviy oiladagi rollar taqsimotini o'zgartirmoqda. Sotsiologik tadqiqotlar shuni ko'rsatmoqdaki, O'zbekiston yoshlari o'rtasida "patriarxal oila" modelidan "egalitar oila" (teng huquqli) modeliga o'tishga bo'lgan ijtimoiy ehtiyoj yuqori. So'rovnomamizning "Oilada qaror qabul qilishda kim asosiy

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'OYALAR

o'ringa ega bo'lishi kerak?" degan savoliga yoshlarning 85 foizi "er va xotin teng huquqli bo'lishi kerak" degan javobni berishgan. Bu an'anaviy "oila boshlig'i" tushunchasining demokratik transformatsiyasidir. Biroq, bu yerda o'ziga xos ziddiyat ham mavjud: yoshlar bir tomondan erkinlikni xohlasalar, ikkinchi tomondan og'ir damlarda oila va qarindosh-urug'chilik tarmog'ining qo'llab-quvvatlashiga tayanadilar. Bu o'zbek sotsiumining o'ziga xos "kollektivistik individualizmi"dir. Ya'ni, yoshlar o'z shaxsiy dunyosini qurishga intiladi, lekin an'anaviy ijtimoiy xavfsizlik tarmog'idan (oila va mahalla) uzilishni istamaydi.

Global miqyosda qaraydigan bo'lsak, bu faqat O'zbekistonga xos jarayon emas. Masalan, Yaponiya va Janubiy Koreya kabi davlatlarda yoshlar o'zlarining milliy liboslari yoki an'anaviy taomlarini saqlab qolish uchun ularni "pop-madaniyat" darajasiga olib chiqishdi. O'zbekiston yoshlari ham bugun milliy adras va atlas matolarini zamonaviy dizayn bilan uyg'unlashtirib, dunyo miqyosidagi "brend" darajasiga ko'tarishmoqda. Bu sotsiologiyada "G-lokalizatsiya" (Glocalization) deb ataladi. Ya'ni, global mahsulot yoki g'oyaning lokal (milliy) sharoitga moslashishi. Yoshlar ongida milliy an'analar endi "qadimiy meros" emas, balki "zamonaviy uslub" (style) sifatida qabul qilinishi uning yashovchanligini ta'minlaydi. So'rovnomamizning yakuniy qismida yoshlardan "Kelajakda milliy an'analar saqlanib qoladimi?" deb so'ralganida, 90 foizdan ortig'i "Ha, lekin yangicha ko'rinishda" deb javob bergan. Bu esa transformatsiya jarayonining ijobiy prognozini belgilab beradi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, yoshlar ijtimoiy ongida milliy an'analar transformatsiyasi — bu jamiyatning tirik organizm ekanligidan dalolat beruvchi tabiiy jarayondir. Ushbu jarayonda "madaniy immunitet"ni shakllantirish, ya'ni yoshlarga an'analarning faqat shaklini emas, balki insonparvarlik, halollik va mehr-oqibat kabi ichki mohiyatini yetkazish ustuvor vazifa bo'lib qoladi. Sotsiologik tahlillar shuni tasdiqlaydiki, O'zbekiston yoshlari o'z milliy o'zligini zamonaviy dunyoqarash bilan muvaffaqiyatli uyg'unlashtira olayotgan qatlamdir. Bu esa millatning ma'naviy genofondi saqlanib qolishini kafolatlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi". — T.: Tasvir, 2022.
2. Bekmurodov M. "O'zbek sotsiumining transformatsiyasi". — T.: Fan va texnologiya, 2023.
3. Giddens A. "Sociology: Eleventh Edition". — Cambridge: Polity Press, 2024.
4. Karimov B. "Raqamli avlod dunyoqarashi: sotsiologik tadqiqotlar". — T.: Universitet, 2025.
5. Umarov A. "Globallashuv va milliy qadriyatlar sintezi". Monografiya. — T.: Noshir, 2026.
6. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi: "Oila va yoshlar" to'plami, 2024.
7. Sotsiologik tadqiqotlar markazi: "Yoshlar va qadriyatlar" yillik hisoboti, 2025.